

جهی نیشانه‌یین نهری کرنی ل دویف تاف و ریژه‌یان د زمانی کوردی، گوڤه‌را به‌هدینیدا

هودا ئیسماعیل سألج^۱

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۰۸ مرداد ۱۴۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۰ اردیبهشت ۱۴۰۲؛ صص. ۱۲۹-۱۴۰

DOI: <https://doi.org/10.22034/jokl.2023.62659>

کورتیه

چاوگ (نافی کاری) ب ژنده‌ری دروستبونا کاری دهیته نیاسین. کار وه‌کو پینکینه‌کی سه‌ره‌کی و دهسته‌لاتار د رسته‌یا زمانی کوردیدا، د شیت گه‌له‌ک نیشانه‌یین جودا جودا وه‌ریگریته، وه‌کی: ریژه، نهری‌کرن و تاف هتد. ده‌ریاری ریژه‌یین کاری، د زمانی کوردیدا سی ریژه‌یین کاری همنه، نه‌وژی: ریژه‌یا راگه‌هاندنی، کو پرانی رسته‌یین زمانی کوردی د نه‌فی ریژه‌ییندانه. ریژه‌یا دانانی نه‌و ریژه‌یه، کو نه‌جامدانا کاری یان نه‌جامدانا کاری ب دروستی دیار ناکته، به‌لکو کاری ب شیوه‌یی خۆزی و هیفی و گومانی ددهته دیارکرنی. ریژه‌یا فرمانیژی نه‌و ریژه‌یه، کو ناخفتن‌کهر تیندا فرمانه‌کی ل گوهداری دکته بؤ جیبه‌جی کرن یان جیبه‌جی نه‌کرنا کاره‌کی. نیشانی نهری‌کرنی د زمانی کوردی- گوڤه‌را به‌هدینیدا ل دویف تاف و ریژه‌یا کاری دهیته گوهورین، د گوڤه‌را به‌هدینیدا دوو نیشانه‌یین نهری‌کرنی همنه، نه‌وژی: نیشانه‌یا نهری‌کرنی (نه) و (نا)یه، نه‌و نیشانی ریژه‌ییننه، کو کاری د دوخه نهریندا دیار دکهن. نیشانا (نه) لگه‌ل کارین بوریین ریژه‌یا راگه‌هاندنی و ریژه‌یا دانانی دهیت و لگه‌ل کارن نه‌بورین ریژه‌یا دانانی و ریژه‌یا فرمانیژی دهیت. نیشانا (نا) لگه‌ل کارن نه‌بورین ریژه‌یا راگه‌هاندنی بکاردهیت. نه‌گه‌ر کار ساده بت نیشانه‌یا نهری‌کرنی ل دهستییکا کاری دهیت و نه‌گه‌ر کار دارژی یان لیکدای بت دکه‌فیه‌پشتی پارچا نیکییا کاری. ب تنی د تافی دهیتدا نیشانه‌یا نهری‌کرنی (نا) جهی (دی) دگریته و هه‌رده‌م ل دهستییکا کاری دهیت.

چکیده

مصدر یکی از منابع تشکیل فعل است. فعل به عنوان جزء اصلی و حاکم در جملات زبان کردی می‌تواند نشانه‌های مختلفی از جمله حالت، نفی، زمان و... را بپذیرد. با نگاهی به حالت فعل در زبان کردی، سه حالت فعل وجود دارد که عبارتند از: حالت نشانی، شامل اکثر جملات در زبان کردی. حال مضارع حالتی است که به طور دقیق بیانگر وقوع فعل یا عدم وقوع فعل نخواهد بود. بلکه عمل به صورت آرزو، امید و شک ظاهر می‌شود. حالت امری، گوینده، شنونده را وادار می‌کند که فعل را به کار ببرد یا نه. نشانگرهای منفی در (زبان کردی - گویش محلی بادینانی) بر حسب زمان و حال تغییر می‌کنند. دو نشانگر نفی وجود دارد که (نه) و (نا) به عنوان نشانگر دستوری در نظر گرفته می‌شوند. علامت (نه) با افعال ماضی در حالت نشانی، گذشته و حال در فعل و حالت امری می‌آید. نشانگر (نا) با زمان حال از حالت دلالتی می‌آید. اگر فعل ساده باشد این نشانگرها در ابتدای فعل می‌آیند و اگر فعل مرکب باشد از هجای اول فعل پیروی می‌کند. فقط اگر فعل در زمان آینده باشد، علامت (نا) جایگزین (دی) می‌شود و همیشه در ابتدای فعل می‌آید.

واژگان کلیدی: فعل؛ نفی؛ حال؛ حالت دلالتی؛ حال امری.

وشه‌گه‌لی سه‌ره‌کی: کار؛ نهری‌کرن؛ ریژه؛ ریژه‌یا راگه‌هاندنی؛ ریژه‌یا فرمانی.

۱- پیشه‌کی

نیشانه‌یین نهری‌کرن نه‌و نیشان، کو کار د زمانی کوردیدا د شیت د گه‌له‌هه‌می تاف و ریژه‌یین کاری وه‌ریگریته. د نه‌فی فه‌کولینیدا جهی نه‌وان نیشانه‌یان، کو ل دویف تاف و ریژه‌یان د زمانی کوردی - گوڤه‌را به‌هدینیدا دهیته گوهورین هاتینه دیارکرنی و هه‌می بابه‌تین په‌یوه‌ندی ل گه‌له‌هه‌می بابه‌تی هه‌ی ب تیروته‌سه‌لی هاتینه به‌حس‌کرن.

پروسا نهری‌کرنی کاری د کارین پیشتردا، بابه‌تی نهری‌کرنی کاری د ژنده‌ری جودادا دهیته دیتن، به‌لی هه‌بوونا فه‌کولینه‌کا تایه‌ت ب نهری‌کرنی، هه‌روه‌سا ده‌ستنیشان‌کرنی جهی نیشانه‌یین نهری‌کرنی ل دویف تاف و ریژه‌یان د زمانی کوردی - گوڤه‌را به‌هدینیدا ناهیه‌ت دیتن. نه‌و دی‌ئاماره‌h

ستانەردە، (۲۰۱۷) د لاپەرىن (۴۰-۳۹ و ۴۳) بەحسى نەرى كرنا كارى د پىژەياندا كرىيە. سلىمان ئىسماعىل رەجەب (مۇرفىمىن پىژمانىن كوردىيا سەرى گۇقەرا بادىنان) د لاپەرە (۹۴) دا بەحسى مۇرفىما (نە، نا) وەك دوو مۇرفىمىن نەفى كرنى كرىيە. ئاراز مۇنىب و شىزاد سەبرى عەلى (ووشەسازى، ۲۰۱۶) د لاپەرىن (۱۰۵-۱۰۳) بەحسى مۇرفىمىن نەرى كرنى كرىيە.

۱-۱- ناپونىشان، ئارمانج و كەرەستى قەكۆلىنى

ئەف قەكۆلىنە ل ژىر ناپونىشانى (جەھى نىشانەيىن نەرى كرنى ل دويف تاف و پىژەيان د زمانى كوردى - گۇقەرا بەھدىنى) دايە و ل دويف رېئازا (وەسفى - شروقه كارى) ھاتىە نەنجامدان. ئارمانج ژ نەنجامدان ئەف قەكۆلىنى دياركرن و نىاسىنا جەھى نىشانەيىن نەرى كرنى ل دويف تاف و پىژەيىن كارى د گۇقەرا بەھدىنىدا، چونكى نىشانەيىن نەرى كرنى ل دويف دەمى روويدانا كارى و پىژەيى كارى گوھۇرىن ب سەردا دەيىن و جىاوازا خۇ يا ھەي، لگەل دىالىكت يان گۇقەرپن دىتر يىن زمانى كوردى. كەرەستى ئەف قەكۆلىنى ژ ئاقتنا ئاقتنكەرىن گۇقەرا بەھدىنى ھاتىە وەرگرتن. زىدەبارى بكارھىنانا چەندىن پەرتوك و نامەيىن ئەكادىمى ب زمانى كوردى.

۲- پەيكەرى قەكۆلىنى

ئەف قەكۆلىنە ژىلى (پىشەكى، نەنجام و لىستا ژىدەران) ژ دوو پىشكان پىك دەيت، ئەو ژى: **پىشكا ئىكى:** د ئەف قەكۆلىنىدا بەحسى چاوكى ب درىژى و جۇرىن ئەو ھاتىە كرن، ھەرەسا بەحسى كارى، وەكو چەمك، زاراف، وەكو پىشكەك ژ پىشكىن ئاقتنى، پىناسە و تايبەتمەندىن كارى ھاتىە كرن.

پىشكا دوويى: د ئەف قەكۆلىنىدا بەحسى كارى ژ لايى نەرىنىشە و پۇسا نەرى كرنى ب درىژى ھاتىە كرن، ئەو ژى: نەرى كرن ژ لايى چەمكىشە، نەرى كرن ژ لايى زاراقىشە، نىشانەيىن نەرى كرنى، ھەرەسا ئەف پىشكە ئەفان بابەتان ژى ب خۇفە دگىت: پىژە ژ لايى چەمكىشە، پىژە ژ لايى زاراقىشە، پىناسا پىژەيى، شروقه كرنا پىژەيىن كارى د زمانى كوردىدا، پىژەيىن (پراگەھاندن، دانانى و فەرمانى) ب درىژى و ب نمونەفە ھاتىنە بەحس كرن و جەھى نىشانەيىن نەرى كرنى كارى د تاف و پىژەيىن كارىدا ھاتىە نىشاندان.

۱-۲- پىشكا ئىكى

۱-۱-۲- چاوك ژ لايى چەمكىشە

چاوك بەشەكى زۇر ژ پىژمانا زمانى كوردى پىك دەينىت. ب ئەف چەندى ژى، چاوك ب كەرەستەكى گىرنگ د پىژمانا زمانى كوردىدا دەيتە نىاسىن، ژبەرەكو ژىدەرى دوستبوونا كارىە د زمانى كوردىدا.

۲-۱-۲- چاوك ژ لايى زاراقىشە

ژىلى زاراقى چاوك، چەندىن زاراقىن دىتر د زمانى كوردىدا بۇ چاوكى دەيتە بكارھىنان، وەك: (مەسدەر، ژىدەر و سەرچاوە). (خۇشناو، ۲۰۱۲: ۶۶)، ھەرەسا د پەرتوكىن پىژمانا كوردىدا گەلەك زاراقىن دىتر ژبۇ چاوكى بكار ھاتىنە، وەكى: (پادەر، ماكدەر، چافك، چافكانىك و مەسدەر)، ھەمى زاراقى ھەفواتانە. (عەبدولفەتاح، ۲۰۱۲: ۹۳). د زمانى عەرەبىدا زانايان بىرپارەكا گىشتى لسەر چاوكى دايەنە و زاراقى (المصدر) ھەلبۇزاتىنە و ب زمانى ئىنگىلىزى ژى دىترىن (Infinitive). (لىژنەى زمان و زانستەكانى لە كۆرى زانبارى كورد، ۲۰۱۱: ۲۲۲).

۳-۱-۲- دانەنىاسىنا چاوكى

ھەتا نوکە پىناسەيەكا ئىكگرتى بۇ چاوكى نەھاتىە كرن، بەلى ھەندەك پىژمانان چاوكى بەرەف نافی دەن و ھەندەكىن دىتر ژى بەرەف كارىشە دەن. (شوانى، ۲۰۱۱: ۵۶). زمانان و پىژمانانين كورد ژى، بەحسى چاوكى كرىنە و بۇچوونا خۇ لسەر چاوكى گۆتىنە، ژ ئەوان ژى:

چاوك دەيتە پىناسە كرن، كو ئەو پەيەھىە ئەوا دىتە ژىدەر و سەرچاوە ژبۇ دوستبوونا كارى. چاوك د زمانى كوردىدا ھەر دەم ب نىشانەيا (ن) ب دوماهى دەيت. (مستەفا، ۲۰۱۴: ۲۵). ھەرەسا پىناسەيەكا دىتر ئامازە ب ئەو چەندى دكەت، كو (چاوك ژى وەكى كارى، ئامازى ب بوويەرەكى يان روودانەكى ددەت، بەلى نادەتە پال چ كەسى). (خورشىد، ۲۰۱۳: ۷۶).

۲-۱-۴- چاوگ ژ لایح پیکهاتنیفه

پیکهاتا چاوگی، مهبهست ژئی چهوانیا دروستبوونا چاوگیه. ئه‌ری چ کهرهستهیه‌کی زمانی یان چند کهرهسته‌یین زمانی پشکداری د دروستبوونا ئه‌وی چاوگیدا کریه. چاوگ ژ لایح پیکهاتنیفه دبیته سی جۆر، ئه‌و ژئی ئه‌فین ل خوارینه:

- ا - چاوگی ساده
 ئه‌و جۆری چاوگیه، یی کوژ چاوگه‌کی ساده ب تنی پیک دهیت، بۆ نمونه: هاتن، چون، گه‌هستن، سووتن و ...
 ب - چاوگی دارێژتی
 ئه‌و جۆری چاوگیه، یی کوژ پیشگر، پاشگر یان هه‌ردوو یان پیکهاتنیفه لگه‌ل چاوگه‌کی ساده پیک دهیت و په‌یفه‌کا نوی دروستدکته، بۆ نمونه: دا/خستن، را/هینان، هه‌ل/گرتن، هه‌ل/بژارتن و ...

- پ - چاوگی لیکدایی
 ئه‌ف جۆری چاوگی، ژ چاوگه‌کی ساده لگه‌ل کهرهستهیه‌کی واتادار یان پتر پیکدهیت و په‌یفه‌کا نوی دروست دکته، بۆ نمونه: یارمه‌تی/دان، دهست/که‌فتن، چاف/په‌که‌فتن، سه‌ر/که‌فتن و ... (شوانی، ۲۰۱۱: ۵۷).

۲-۱-۵- جۆرین چاوگی

چاوگ د زمانی کوردیدا هه‌ر دهم ب نیشانه‌یا (ن) ب دوماهیک دهیت، دبێژنی: نوونا چاوگی. هه‌ژیه‌ بیژین، کو ئه‌ف نوونا چاوگی هه‌ر دهم لگه‌ل ئه‌فان شه‌ش نیشانان دهیت، ئه‌و ژئی: (ا، ت، ی، د، و، ر)، کو دبنه نیشانین تافی بوری. ل دویف ئه‌وان نیشانان، د زمانی کوردی - گوڤه‌را به‌هینیدا شه‌ش جۆرین چاوگان هه‌نه (عه‌لی، ۲۰۱۲: ۳۸)، ئه‌و ژئی ئه‌فه‌نه:

(خشتی ژماره ۱ نیشانه‌یین چاوگی)

ژماره	جۆری چاوگی	نیشانه‌یا جۆری چاوگی	نمونه
۱	ئه‌لفی	ان	کیلان، هیلان
۲	تائی	تن	نفتن، پوینشتن
۳	یائی	ین	نقیسین، داپۆشین
۴	دالی	دن	خواندن، چاندن
۵	واوی	وون	هه‌لچوون، هه‌بوون
۶	رایی	رن	مرن، دروست‌کرن

ئه‌گه‌ر نیشانا چاوگی (ن) بهیته لادان، دی کارای بوری (قه‌دی چاوگی - په‌گی بوری) ژئی دروست دبیت، وه‌کی د خشته‌یی خواریدا دیار دبیت:

(خشتی ژماره ۲ دروستبوونا کارای بوری)

ژماره	چاوگ	کارای بوری (قه‌دی چاوگی - په‌گی بوری)
۱	هینان	هینا
۲	گرتن	گرت
۳	فرین	فری
۴	ژنافچوون	ژنافچوو
۵	شکاندن	شکاند

د نمونہ پین (ہینان، گرتن، فرین، ژنافچوون، شکاندن) دا دیار دبیت، کو ب لادانا نوونا چاوگی کاری بوریع ساده یان دبیزنی (قہدی چاوگی - رہگی بوری) ژئی دروست بوویہ.

۶-۱-۲- کار ژ لایع چہمکیفہ

کار د زمانی کوردیدا گرنگیہ کا زور ہہیہ. بہلگہ لسہر ٹہفی چہندی ٹہوہ، کو رستہیا زمانی کوردی بیی کار دروست ناییت. چونکی کار پیکہیتہ کی سہرہ کیی رستہیا زمانی کوردیہ و کہرہستہیہ کی ب خورتیہ و ژ رستہیہ ناهیٹہ لادان. کار د زمانی کوردیدا ژ گریہ کا کاری پیکدہیت و کہرہستہیہ کی فرہ پیکہیتہ، واتہ ژ کومہ کا پیکہیتان یی کدہیت، ٹہوژی: (تاف، بنیاتی کاری، ٹہسپیکت، ریژہ، نہرئکرن و ...) (محو، ۲۰۱۲: ۴۷-۴۶).

۷-۱-۲- کار ژ لایع زارافیفہ

کار ب زمانی ٹینگلیزی دبیزنی (verb) و ب زمانی عہری دبیزنی (فعل). ہر ریژمانقان و زمانقانہ کی کورد ژئی زارافہ کی جودا بو کاری دایہ خویاکرن، وہ کی ل خورای دیار دبیت:

۱. د. قہناتی کوردو و تہوفیق و ہہی ہردوو زارافین (فیل و فعل) بکار ہینانہ.
 ۲. رہشیدی کورد زارافی (پیشک) بکار ہینانہ.
 ۳. نووری علی ٹہمین و عہدولرہ حمان حاجی مہرروف ژئی (فرمان) بکار ہینانہ.
 ۴. جگہر خوین ژئی زارافی (کرن) بکار ہینانہ.
 ۵. محمہدی خال و شیخ محمہد مہردوخ گوتینی (کردار).
 ۶. جہلادہت بہدرخان و کامیران بہدرخان گوتینی (لیکەر).
 ۷. سادق بہہانہ دین نامیدی ہردوو زارافین (کار و کرن) بکار ہینانہ. (عہدولفہ تاح، ۲۰۱۲: ۲۰).
- ہہژیہ بیژین، کول کوردستانا باشور زارافی (کار) ژبو زارافین (فعل - verb) ب شیویہ کی فرمی دہیتہ بکار ہینان.

۸-۱-۲- کار وہ کو پشکہ کا ٹاخٹنی

ٹہ گہر بہری خو بدینہ ٹہو قہ کولینین د ہورای زانستی زمانیدا ہاتینہ کرن، ب تاییہت ریژمانی، دی زانین، کو ہہر ژ کہفن و ہہتا نوکہ، کار ب پشکہ کا ہہرہ سہرہ کیا پشکین ٹاخٹنی ہاتیہ زانین. ہہر وہ کی (ٹہورہ حمان حاجی مارف) د پولین کرنا خوڈا، ٹیک ژ پشکین ٹاخٹنی کرہہ کار. (علی، ۲۰۱۲: ۱۹).

ریژمانقانین کورد د ناف زمانی کوردیدا، ہندہک جاران کاری ددہنہ لگہل بکہر و بہرکاری، ب ٹہفی رہنگی دبیتہ پیکہیتہ کی سہرہ کیی رستہ سازیا زمانی کوردی. ہندہک جاران ژئی کاری ددہنہ لگہل ناف، ہہقالناف و ہہقالکاری، ب ٹہفی شیوی دبیتہ ٹیک ژ پشکین ٹاخٹنی. (کانبی، ۲۰۱۳: ۶۷).

دہرباری پشکین ٹاخٹنی، کار ل دہف زمانقانین بیانی ب پشکہ کا ہہرہ گرننگ یا ٹاخٹنی ہاتیہ زانین، وہ کی:

۱. یاسک د زمانی سانسکریتیدا، پشکین ٹاخٹنی دکہتہ چوار پشک، ٹہوژی: (ناف، کار، پیشگر و نامراز)ن.
۲. ٹہفلاتونی پشکین ٹاخٹنی کرینہ دوو پشک، ٹہوژی: (ناف و کار)ن.
۳. ٹہرستوی پشکین ٹاخٹنی کرینہ سی پشک، ٹہوژی: (ناف، کار و نامراز لیکدانہ) بوون.
۴. تراکسی پشکین ٹاخٹنی د ناف زمانی یونانیدا کرینہ ہہشت پشک، ٹہوژی ٹہقہنہ: (ناف، ہہقالناف، ہہقالکار، کار، نامراز بہستنی، نامراز نیاسینی، ٹیزافہ و جہناف).
۵. ریژمانقانین نوی نامراز ب ہندی ددہن، کو پشکین ٹاخٹنی ب تنی سینہ، ٹہوژی: (ناف، کار و نامراز)ن. (مونیب و علی، ۲۰۱۶: ۹ و ۱۳).

۹-۱-۲- پیناسہ پین کاری

ژبہرکو کار پیکہیتہ سہرہ کی یی رستیہ، لہورا ہہر ژ کہفن و ہہتا نوکہ ژ لایع ریژمانقانانقہ گرنگیہ کا مہزن یی ہاتیہ دان. ٹہوژی بوویہ ٹہ گہر، کو زمانقان و ریژمانقانین کورد پیناسہ پین جودا بو کاری بکہن، ژ ٹہوان ژئی:

کار دهیته پیناسه کرن، کوانه و کهرهسته یی گرننگ و سهره کیی رستییه، نهوی سهره یی نهوی گریه کا کاریه و پرودان و دم دناقدا هه نه. (عهلی، ۲۰۱۲: ۲۰). ههروهسا د. باییز عومهر نه حمهد دهرباردی پیناسه کرنا کاری دبیریت: «کار کهرهسته کی فره مؤرفیمیه». (محو، ۲۰۱۲: ۴۷). کهواته کار د زمانی کوریدا کهرهسته کی گرننگ و دهسته لاتداره، چونکی پیکهیتی سهره کی یی رستییه و رسته ب شیویه کی سهره کی لسهر نه فی پیکهیتی دهیته ئافاکرن و پیکهیتی دیتر د رسته ییدا هه لدبیریت.

۱-۱-۲- تاییه تمه ندیین کاری

د زمانی کوریدا، کاری کومه کا تاییه تمه ندیان هه به، ژ نهوان تاییه تمه ندیان ژی:

- ۱- کارتیکرنا تیپهر و تیپه بهری ب خوڤه دگریت.
 - ۲- کار دهمین (بوری، نهۆ، نهۆی بهردهوام و دهیت)ی دگۆڤه را به هدینیدا ب خوڤه دگریت.
 - ۳- کار ریژه یین راگه هاندن، دانانی و فرمانی ب خوڤه دگریت.
 - ۴- کار نهۆ پیکهیتیه، نهوی دشیت نیشانه یین نه ری کرنی وهر بگریت.
 - ۵- کار پتریا جاران ل دوماهیا رسته یی دهیت.
 - ۶- ب هیچ شیویه کی ئامرازین خسته سهری وهرناگریت. (کانی، ۲۰۱۳: ۶۸-۶۷).
- ب هه بوون و نیاسینا نه فان تاییه تمه ندیان، کار ژ هه کهرهسته کی دیتر دهیته جودا کرن و مهرج نینه نهف هه می تاییه تمه ندیه د ئیک کاریدا بهینه دیتن.

۲-۲- پشکا دووی

۱-۲-۲- کار ژ لایع نه ری نییقه

د زمانی کوریدا کار ژ لایع نه ری نییقه دبیه کاری نه ری و کاری نه ری. کاری نه ری پیدی ب چ نیشانه یان نینه ژبو دروست بوونا نه وی، به لی کاری نه ری پیدی ب نیشانه یین تاییه هه به ژبو دروست کرنا نه وی، کو دبیرتی (نیشانه یین نه ری کرنی) و دبیرته نه فی کریاری ژی (کریارا نه ری کرنا کاری).

۱- کاری نه ری

نهۆ کاریه، کو رویدانا (نه نجامدانا) کاره کی نیشان ددهت، ئانکو نهۆ جوړه کاره یی ب شیویه کی ئاشکه را و نه ری و اتایع دگه هینیت، وه کی د نه فان نمونه یین خواریدا دیار دبیت:

- نه وزادی خانیه خو ئافا کر.

- بیوار یی خوارنی دخت.

ب- کاری نه ری

نهۆ جوړی کاریه، کو ب هنده ک نیشانه یان روینه دان (نه نجامنه دان) کاره کی نیشان ددهت، ئانکو نهۆ کاره، یی کو ب شیویه نه ری و اتایع دگه هینیت. (عه بدولفه تاح، ۲۰۱۲: ۱۴۹)، بو نمونه:

- نه وزادی خانیه خو ئافانه کر.

- بیوار خوارنی ناخت.

۲-۲-۲- نه ری کرن ژ لایع چه مکیه

نه ری کرن د زمانی کوریدا کریاره کا ریژمانی و اتاییه. نهف کریاره ب ریکا چه ند نیشانه یان دروست دبیت، کو دبیرتی (نیشانه یین نه ری کرنی). نهف جوړه نیشانه ل دویت دهم و ریژه یین کاری گوهورین ب سهردا دهیت و جهی نهوان دهیته گوهورین. (حمد، ۲۰۱۷: ۱۰۵).

۳-۲-۲- نه ری کرن ژ لایع زاراقیه

نه ری کرن ب زمانی ئینگلیزی دبیرتی (Negatio) و ب زمانی عهره یی دبیرتی (النفی). (په سوول، ۲۰۱۴: ۲۸). د زمانی کوریدا ژی دبیرتی (نه ری کرن)، کو هه تا راده یه کی ریژمانانین کورد لسهر نه فی زاراقی د ریگ که فتنه.

۲-۲-۴- نىشانەيىن نەرى كرنى

وهكى نامازە پى هاتيه دان، نيك ژ تايه تمه نديين كارى نهو بوو، كو كار د شيت نىشانەيىن نەرى كرنى وەر بگريت و ب هاريكاريان نهوان نىشانەيان كاريان نەرى كرنى دروست دبیت. گهلهك نىشانەيىن نەرى كرنى د زمانى كورديدا ههنه، وهكى: (نه، نا، نى، مه، نهخير و ...). هندهك ژ ئەقان نىشانەيان ژ لايى فۆرميشه د سەربه خوڼه و هندهك ژى د سەربه خوڼ نينن. (حمد، ۲۰۱۷: ۱۰۵). بهلى د ئەف فەكولينيدا دى بتنى بهحسى نىشانەيىن نەرى كرنى د ديالېكتا سەرى - گوڤهرا بهدينيدا كهين، ئەوژى: (نه، نا) به ئەف هەر دوو نىشانين نەرى كرنى د گوڤهرا بهدينيدا بكاردهين. ئەف جوړه نىشانه د گرنگن بو كاريان نەرى كرنى، چونكى نەرى كرنى كاري نىشان ددهن.

۱- نىشانەيا نەرى كرنى (نه)

نىشانەيا نەرى كرنى. د دوخى نەرىدا لگهل كارين بورين پړهيا راگه هاندن و كارين بورين پړهيا دانانى دهيت و لگهل كارى نەبورى پړهيا دانانى و پړهيا فەرمانى ژى دهيت. ئەگەر كار ساده بت هەر دم دكهفته پيشيا كاري و ئەگەر كار نەساده بت دكهفته پشتى پارچا نيكى ژ كاري. (سەليم، ۲۰۱۲: ۲۱-۲۲).

ب - نىشانەيا نەرى كرنى (نا)

نىشانەيا نەرى كرنى. د دوخى نەرىدا لگهل كارى نەبورى پړهيا راگه هاندن بكار دهيت. هەمى دەمان ئەگەر كار ساده بت ل پيشيا كاري دهيت و ئەگەر نەساده بت دكهفته پشتى پارچا نيكيا كاري. (سەليم، ۲۰۱۲: ۲۱-۲۲).

۲-۲-۵- پړه ژ لايى چه مكيفه

پړه بارودوخه كى تايه ته، كو پيدفیه د ناخستنا ناخستنه كريدان گونجاندنه كا كه تواری هەبیت، وهكى: پشتراست بوون، گومان، خوزى و ... بهشك ژ پړمانغانان د ئەوى باوريدانه، كو پړه بريته ژ نىشانانان بارودوخى ناخستنه كرى يان نفيسه رى كا نايا بوچى ئەو تشته گوتيه يان نفيسه. (ئەحمەد، ۲۰۱۱: ۸۹). (پړهيا كاري رويدان يان روينه دانان كارە كى ب شيوهيا نيكسەر يان نەئيكسەر يان ب شيوهيا داخوازي و فەرمانى ديار دكهت و د دهته پال كەسه كى يان كۆمه كا كه سان، كه واته هەلويستى ناخستنه كرى بهرامبەرى ئەقان رويدانان ديار دكهت. هەر وەسا ديار دكهت كا ئەف رويدانە ب كيژ شيوهيا هاتيه نەجامدان، نايا ب شيوهيا راگه هاندن، يان ب شيوهيا هيشى و خوژى، يان ب شيوهيا داخوازي و فەرمان) ئ. (عەبوزيد، ۲۰۱۲: ۳۰).

۲-۲-۶- پړه ژ لايى زارافيه

د زمانى عەرهبيدا (الصيغه). (زاخوى، ۲۰۰۸: ۱۰۰) و د زمانى ئينگليزيدا ژى زارافى (Mood) بو پړهيا دهيته بكارهينان. (ئەحمەد، ۲۰۱۱: ۸۸) و د زمانى كورديدا ژى پړمانغان زارافى (پړه) بكار دهينن.

۲-۲-۷- پيناسهيا پړهيا

پړه دهيته پيناسه كرن، كو (نيك ژ گرنگترين پيكهاته يين كاريه، چونكى حالته كى پړمانى ديار دكهت، ئەو ژى: هەستى ناخستنه كرى بهرامبەر راستيا رويدانان كاري رسته يى). (عەبوزيد، ۲۰۱۲: ۳۰).

۲-۲-۸- پړهيا كاري و نەرى كرنى كاري ل دويف پړهيان د زمانى كوردى - گوڤهرا بهدينيدا

د زمانى كورديدا سى پړهيا كاري ههنه، ئەو ژى:

۱- پړهيا راگه هاندنى.

۲- پړهيا مەرجى.

۳- پړهيا فەرمانى. (رەجەب، ۲۰۰۶: ۹۰).

هەر سى پړهيا كاري د زمانى كوردى - گوڤهرا بهدينيدا، نەرى كرنى ئەوان ب ئەفى رەنگى ل خواريه:

۱- پړهيا راگه هاندنى

پړهيا كا گرنگ يا كاريه و د زمانى كورديدا گهلهك بكار دهيت. د ئەفى پړهيا كار نامازيه بو راستيه كى و واتايه كا چه سپاي د ميشك و هەستى ناخستنه كريدان ههيه، چ راست بيت يان راست نەبيت و دوير ژ گومان و خوزى و فەرمانى. (رەجەب، ۲۰۰۶: ۹۰). كار د پړهيا راگه هاندنى ب نىشانەيىن (نه و نا) دهيته نەرى كرن.

دهمین کاری د ریژهیا راگه‌هاندنیدا دابه‌شی سیج تافان دبیت، نه‌وژی:

۱. تافنج بوری

هممی ده‌میین کاری بوریج راگه‌هاندننج ب نیشانه‌یا (نه) ده‌مینه نهری کرن. ئەف نیشانه‌یه دکه‌فیتته پیشیا کاری ساده و دکه‌فیتته پشتی پارچا ئیککی ژ کاری دارژتی و لیکدایی. شو‌میین کاری بوری د ریژهیا راگه‌هاندنیدا چوارن، ئەو ژی:

۱- کاری بوریج نیژیکی راگه‌هاندننج

ئەو کاره، کو ب لادانا (ن) چاوگی دروست دبیت، ب ئەفی رهنگی دبیتته کاری بوریج نیژیک (کاری بنه‌رهت) و د ههمان ده‌مدا ژی دبیتته قەدئ چاوگی. (ره‌جەب، ۲۰۰۶: ۹۰) ب نیشانه‌یا (نه) ده‌مینه نهری کرن، وه‌کی د خشته‌یی ل خواریدنا دیار:

(خشتهی ژماره ۳ کاری بوریج نیژیکی راگه‌هاندننج)

کاری بوریج نیژیکی راگه‌هاندننج				
ژماره	شیوویی کاری	چاوگ	کاری بوریج نیژیکی راگه‌هاندننج	نهری کرنا کاری بوریج نیژیکی راگه‌هاندننج
۱	ساده	چوون	چوو	نەچوو
۲	دارژتی	راگرتن	راگرت	رانەگرت
۳	لیکدایی	سەرکه‌فتن	سەرکه‌فت	سەرئەکه‌فت

ب- کاری بوریج دویری راگه‌هاندننج

ئەف کاره ب زنده‌کرنا نیشانه‌یا (بوو) لسه‌ر قەدئ چاوگی دروست دبیت، ئەف نیشانه‌یه هەر دەم دکه‌فیتته دو‌ماهیا کاری. (عه‌بوزەید، ۲۰۱۲: ۳۱) ب نیشانه‌یا (نه) ده‌مینه نهری کرن، وه‌کی ل خواری دیار دبیت:

(خشتهی ژماره ۴ کاری بوریج دویری راگه‌هاندننج)

کاری بوریج دویری راگه‌هاندننج				
ژماره	شیوویی کاری	چاوگ	کاری بوریج دویری راگه‌هاندننج	نهری کرنا کاری بوریج دویری راگه‌هاندننج
۱	ساده	چوون	چوو‌بوو	نەچوو‌بوو
۲	دارژتی	راگرتن	راگرت‌بوو	رانەگرت‌بوو
۳	لیکدایی	سەرکه‌فتن	سەرکه‌فت‌بوو	سەرئەکه‌فت‌بوو

پ- کاری بوریج به‌رده‌وامیج راگه‌هاندننج

ئەف جو‌ره ده‌میج کاری ب دانانا نیشانه‌یا (د) ل پیشیا ره‌گی بوری (کاری بنه‌رهت) دروست دبیت و ب نیشانه‌یا (نه) ده‌مینه نهری کرن. ئەف نیشانه‌یه ژی دکه‌فیتته به‌ری نیشانه‌یا (د) یا به‌رده‌وامیج (عه‌بوزەید، ۲۰۱۲: ۳۱)، بۆ نمونه:

(خشتی ژماره ۵ کاری بوریی بهردهوامیی راگه هاندنی)

کاری بوریی بهردهوامیی راگه هاندنی				
ژماره	شیوهیی کاری	چاوگ	کاری بوریی بهردهوامیی راگه هاندنی	نهی کرنا کاری بوریی بهردهوامیی راگه هاندنی
۱	ساده	چوون	دچوو	نه دچوو
۲	داربژتی	راگرتن	رادگرت	رانه دگرت
۳	لیکدایی	سه رکه فتن	سه رکه فت	سه رنه دکه فت

ت- کاری بوریی ته مامیی راگه هاندنی

ئهف دهمی کاری ب دانانا نیشانهیا (یه) ل دو ماهیا کاری بنه رت دروست دبیت (عهلی، ۲۰۱۲: ۳۹) و ب نیشانهیا (نه) دهیته نهی کرن، بؤ نمونه:

(خشتی ژماره ۶ کاری بوریی ته مامیی راگه هاندنی)

کاری بوریی ته مامیی راگه هاندنی				
ژماره	شیوهیی کاری	چاوگ	کاری بوریی ته مامیی راگه هاندنی	نهی کرنا کاری بوریی ته مامیی راگه هاندنی
۱	ساده	چوون	چوویه	نه چوویه
۲	داربژتی	راگرتن	راگریه	رانه گرتیه
۳	لیکدایی	سه رکه فتن	سه رکه فتییه	سه رنه که فتییه

ژ ههژیی گوتنییه، تافی بوریی ته مامیی راگه هاندنی ب یاسایه کا دیتر ژی د کرمانجیا سه ری - گو فه را به هدینیدا دروست دبیت، نهوژی: ب ریکا نیشانهیین نقشی (یا، بی) + ره گی بوری + ی. (عهلی، ۲۰۱۲: ۳۹).

بؤ نمونه: نازدار یا چووی. نازاد بی چووی.

۲- تافی نهویی راگه هاندنی

ئهف کاره د ریژیا راگه هاندنیدا ب یاسایا (د + بنیاتیی کاری + نیشانیی ریکه فتنی) بی که دهیت. کاری نهویی راگه هاندنی ب نیشانهیا (نا) دهیته نهی کرن، کول جهی نیشانهیا تافی نهویی راگه هاندنی (د) دهیته دانان. ژ ههژیی ناماژهدینیدا، کو نیشانیی تافی نهویی راگه هاندنی د کرمانجیا سه رییدا دوونه (ره جبه، ۲۰۰۶: ۷۹-۸۰). نهوژی:

۱- تافی نهویی پرووت (ساده): نهز دچم. نهز ناچم.

ب- تافی نهویی بهردهوام: نهزا (یا) دهیم.

نهزی (بی) دهیم.

نهم (ین) دهین.

۳- تافی دهیتهی راگه هاندنی

ئهف تافی کاری، رویدانا کاری پشتی دهمی ناختنی دیار دکهت. ب یاسایا (دی) + بنیاتیی کاری + نیشانیی ریکه فتنی) دروست دبیت. کار د ئه فی تافیدا ب نیشانهیا (نا) دهیته نهی کرن و ل جهی نیشانا تافی دهیت (دی) دهیته دانان. (ئه حمهد، ۲۰۰۵: ۴).

(خشتی ژماره ۷ کاری نه‌بوریی راگه‌هاندنی)

کاری نه‌بوریی راگه‌هاندنی							
ژماره	شیوهیی کاری	چاوگ	تافی نهۆیی ساده	تافی نهۆیی به‌رده‌وام	تافی دهییت	نه‌ری کرنا کاری بو تافی نهۆ	نه‌ری کرنا کاری بو تافی دهییت
۱	ساده	چوون	دچم	(۱) یا دچم	دی چم	ناچم	ناچم
۲	دارئۆتی	راگرتن	رادگرم	ئ (یع) رادگرم	دی راگرم	راناگرم	ناراگرم
۳	لیكدایی	سه‌رکه‌فتن	سه‌ردکه‌ثم	بین سه‌ردکه‌فن	دی سه‌رکه‌ثم	سه‌رناکه‌ثم	ناسه‌رکه‌ثم

۲- پیژهیا مه‌رجی

ئو پیژیه ئه‌وا، کو ئه‌نجامدان یان ئه‌نجام‌نه‌دانا کاری ب دروستی ئاشکه‌را ناکه‌ت. واته ب دروستی ناهیه زانین ئایا کارهاتیه کرن یان نه‌هاتیه کرن، چونکی د ئه‌قی پیژیهیدا کار ب شیوهیی (گومان، خۆزی، هیقی، ئاره‌زوو و ...) دهییت. ئه‌قی پیژیهیی نیشانه‌یه‌کا تایهت ب خۆقه‌هه‌یه، ئه‌و ژی نیشانه‌یا (با) یا مه‌رجیه‌یه. کار د پیژیهیا مه‌رجیدا ب تنی نیشانه‌یا (نه) یا نه‌ری کرنی وه‌رگرت. (مونیب و عه‌لی، ۲۰۱۶: ۳۲۱-۳۲۰).

کار د پیژیهیا مه‌رجیدا دابه‌شی دوو ده‌مان (تافان) دبیت:

۱- تافی بوریی مه‌رجی

هه‌می کارین بوری بین پیژیهیا مه‌رجی ب نیشانه‌یا (نه) دهیته نه‌ریکرن. ئه‌ف نیشانه‌یه ژی دکه‌قیته پیشیا کاری ساده، به‌لی د کارین دارئۆتی و لیكداییدا دکه‌قیته پشتی پارچا ئیککیا کاری. کار د پیژیهیا مه‌رجیدا بو ده‌می بوری دابه‌شی دوو شیوان دبیت، ئه‌و ژی ئه‌فه‌نه:

۱- کاری بوریی نیژیکی مه‌رجی

ئه‌ف شیوی کاری ب دانانا ره‌گی بوری (قه‌دی چاوگی) و لگه‌ل نیشانه‌یا (با) یا دانانیج دروست دبیت. (ئه‌حمده، ۲۰۰۵: ۵) و ب نیشانه‌یا (نه) دهیته نه‌ری کرن، وه‌کی ل خواری دیار:

قه‌دی چاوگی (ره‌گی بوری) + با = کاری بوریی نیژیکی مه‌رجی

(خشتی ژماره ۸ کاری بوریی نیژیکی مه‌رجی)

کاری بوریی نیژیکی مه‌رجی				
ژماره	شیوهیی کاری	چاوگ	کاری بوریی نیژیکی مه‌رجی	نه‌ری کرنا کاری بوریی نیژیکی مه‌رجی
۱	ساده	دانان	دانابا	نه‌دانابا
۲	دارئۆتی	وه‌رگرتن	وه‌رگرتبا	وه‌ره‌گرتبا
۳	لیكدایی	رینکه‌فتن	رینکه‌فتبا	رینکه‌فتبا

ب- کاری بوریی تہ مامی مہرجی

ئەف کارە ب دانانا رەگگی بوری (قەدئ چاوگی) لگەل نیشانہیا (ب)یا کاری بوریی تہ مام و نیشانا رینککە فتنی دروست دبیت (ئەحمەد، ٢٠٠٥: ٥). ئەف کارە ب نیشانہیا (نە) دەیتە نہری کرن، ب ئەفی رەنگگی ل خواری دروست دبیت:

قەدئ چاوگی + ب + نیشانی رینککە فتنی = کاری بوریی تہ مامی مہرجی

(خشتی ژمارە ٩ کاری بوریی تہ مامی مہرجی)

کاری بوریی تہ مامی مہرجی				
ژمارە	شیوہی کاری	چاوگ	کاری بوریی تہ مامی مہرجی	نہری کرنا کاری بوریی تہ مامی مہرجی
١	سادە	دانان	دانابت	نەدانابت
٢	دارئژتی	وہرگرتن	وہرگرتبت	وہرئەگرتبت
٣	لیکدایی	رینککە فتن	رینککە فتن	رینککە فتن

٢- تافی نہ بوریی مہرجی

د ریژہیا مہرجیدا کاری نہ بوری ب دانانا نیشانہیا (ب)یا دانانی و بنیاتی کاری و نیشانی رینککە فتنی دروست دبیت. نیشانہیا (ب) د کاری سادە و نہ سادەدا ل پیشیا بنیاتی کاری دەیت. ہەژہ بیژین، کو نیشانہیا (ب) د کارین نہ سادە (دارئژتی و لیکدایی) دا چی دبیت بکار نہیت، ئەقەژئ بو سفک کرنی دەیتە بکارہینان. کاری نہ بوریی مہرجی ب نیشانہیا (نە) دەیتە نہری کرن و د باری سادە و نہ سادەدا نیشانہیا نہری کرنی جھج نیشانہیا (ب) یا مہرجیی دگرت. (ئەحمەد، ٢٠٠٥: ٥)، وەکی د خشتہیی خواریدا دیار دبیت:

(خشتی ژمارە ١٠ کاری نہ بوریی مہرجی)

کاری نہ بوریی مہرجی				
ژمارە	شیوہی کاری	چاوگ	کاری نہ بوریی مہرجی	نہری کرنا کاری نہ بوریی مہرجی
١	سادە	دانان	بدانم	نەدانم
٢	دارئژتی	وہرگرتن	وہرگرم	وہرئەگرم
٣	لیکدایی	رینککە فتن	رینککە فتن	رینککە فتن

٣. ریژہیا فەرمانی

ئەقە ئیک ژئوان ریژہیانہ یین، کو مرؤف ب شیوہی کی بەرچاف د ئاڤتن و ئیسینا خو یا رۆژانەدا بکار دەینیت. (عەلی، ٢٠١٧: ٤٣).

ئەو ریژہیہ، ئەوا کو تیدا ئاڤتنکەر واتە (کەسئ ئیکئ تاک) فەرمانہ کی ل گوہداری واتە (کەسئ دوویئ تاک یان کو) دکەت، کو کریارہ کی بجہ بینیت یان بجہ نہ بینیت. کار د ئەفی ریژہیدا پستی ئاڤتنی روو دەت. ئەف ریژہیہ ب دانانا پیشگری (ب) ل پیشیا بنیاتی کاری و دانانا جھناقین کەسئ دوویئ تاک و کو ل پشت بنیاتی کاری دروست دبیت، ب ئەفی رەنگگی:

ب (نیشانا فەرمانی) + بنیاتی کاری + نیشانی رینککە فتنی (ە) بو کەسئ دوویئ تاک، (ن) بو کەسئ سیئ کو (مونیب و عەلی، ٢٠١٦: ٣٢٠).

همه‌ی ده‌مان ریژیا فرمانی ب نیشانه‌یا (نه) ده‌یته نهری کرن، کو ئه‌ف نیشانه‌یا نهری کرنی ژی د کاری ساده و نه‌ساده‌دا جهی نیشانه‌یا (ب) یا ریژیا فرمانی دگریت.

(خشتی ژماره ۱۱ کار د ریژیا فرمانیدا)

کار د ریژیا فرمانیدا					
ژماره	شیوویی کاری	چاوگ	بۆ که‌سی دوویی تاک	بۆ که‌سی دوویی کو	نهری کرنا کاری د ریژیا فرمانیدا
۱	ساده	شکاندن	بشکینه	بشکینن	نه‌شکینه، نه‌شکینن
۲	داریزتی	هه‌لگرتن	هه‌لبگره	هه‌لبگرن	هه‌لنه‌گره، هه‌لنه‌گرن
۳	لیکدایی	به‌لافکرن	به‌لاف‌بکه	به‌لاف‌بکهن	به‌لاف‌نه‌که، به‌لاف‌نه‌کهن

هنده‌ک جارن نیشانه‌یا (ب) یا فرمانی د کارین نه‌ساده‌دا، واته دکارین داریزتی و لیکدایدا ده‌رناکه‌فیت. ئه‌فه ژی بۆ سفک کرنییه، به‌لی یا باشر ئه‌وه د نفیسینیدا هه‌بیت.

ئه‌گه‌ر ل دوماهیا بنیاتجی کاری پیتته‌کا بزوین هات، نیشانا ریژیاکه‌فتنی بۆ که‌سی دوویی کو (ن) ده‌رناکه‌فیت. به‌لی بۆ که‌سی دوویی تاک (ه) وه‌کو بکه‌ر ده‌رناکه‌فیت، چونکی نابیت د زمانی کوردیدا دوو پیتین بزوین پیکفه بهین، وه‌کی د ئه‌فی نمونه‌ییدا دیاردبیت:

فراقینی بخۆ. فراقینی بخۆن. (عه‌لی و سه‌جادی و هنده‌کین دیت، ۲۰۱۹: ۲۰-۲۱).

ئه‌نجام

ل دوماهیا ئه‌فی فه‌کۆلینی، ئه‌نجامین ل خواری دیار ب ده‌ستفه هاتن:

- ۱- چاوگ ب که‌ره‌سته‌یه‌کی گرنگ د ریژمانا زمانی کوردیدا ده‌یته دانان، چونکی ژنده‌ری دروست‌بوونا کاریه.
- ۲- کار ب که‌ره‌ستی سه‌ره‌کی و ده‌سته‌ه‌لاتداری رسته‌یا زمانی کوردی ده‌یته هه‌ژمارتن.
- ۳- کریارا نهری کرنی د کرمانجیا سه‌ری - گو‌قه‌را به‌هدینیدا ب ریژیا نیشانه‌یین (نه و نا) دروست دبیت.
- ۴- نیشانه‌یین نهری کرنی ل دوئیف دم و ریژیا کاری ده‌یته گو‌هو‌وپین. نیشانا (نه) لگه‌ل کارین بوریین ریژیا راگه‌هاندن و ریژیا مه‌رجی ده‌یت و لگه‌ل کاری نه‌بورجی مه‌رجی و لگه‌ل ریژیا فرمانی ژی بکار ده‌یت. نیشانا (نا) لگه‌ل کاری نه‌بورجی ریژیا راگه‌هاندنی بکار ده‌یت. ئه‌گه‌ر کار ساده بت نیشانه‌یا نهری کرنی ل ده‌ستییکا کاری ده‌یت و ئه‌گه‌ر دارژی یان لیکدای بت ده‌قیته پستی پارچا ئیکینیا کاری. ب تنی د تافی ده‌یتدا نیشانه‌یا نهری کرنی (نا) جهی (دی) دگریت و هه‌رده‌م ل ده‌ستییکا کاری ده‌یت چ کار ساده، دارشتی یان لیکدای بیت.

ژېدەر

ئەحمەد، بايىز عومەر (۲۰۰۵). دەريىنى رېژە لە ديالىكتى ژوروى زمانى كوردىدا. نامەى دكتورا، ھەولېر: زانكۆى سەلاھەددىن، كۆلېژى زمان.

ئەحمەد، مزگىن عەبدورەھمان (۲۰۱۱). گەردانكردى كار لە زمانى پەھلەوى و كوردىدا - كرمانجى سەروو. نامەيا دكتورايى، ھەولېر: زانكۆيا سەلاھەددىن، كۆلېژا زمان.

حمد، گۆران وسو (۲۰۱۷). پروسە فۆنۆلوجى و رېژمانىيەكان لە شىوہ ناخوتنى مەنگورايەتيدا. نامەيا ماستەرى، زانكۆيا سۆران، فەكۆلتيا ئادابى.

خورشيد، غازى عەلى (۲۰۱۳). رېژمانا فەرمى. چاپا ئىككى، سلېمانى: چاپخانەيا سەردەم.

خۆشناو، نەريمان (۲۰۱۲). رېژمانى كوردى. چاپا چوارى، ھەولېر: چاپخانەيا رۆژھەلات.

رەسوول، عەبدووللا حوسين (۲۰۱۴). ناکردن لە زمانى كوردىدا. چاپا ئىككى، ھەولېر: چاپخانەيا ھىقى.

زاخوى، ئىبراھىم رەمەزان (۲۰۰۸). رېژمانا كوردى - قواعد اللغە الكوردية. چاپا ئىككى، دھوك: چاپخانەيا خانى.

سەلىم، زېرىن خورشيد (۲۰۱۲). ئەلۆمۆرف د زمانى كوردىدا. چاپا ئىككى، دھوك: چاپخانەيا خانى.

شوانى، رفیق (۲۰۱۱). وشەسازى زمانى كوردى (لېكۆلېنە و ھەيەكى پراكتىكە). چاپا ئىككى، ھەولېر: دەزگای توژىنەو و بلاوكردەوھى موكرىانى.

عەبدولفەتاح، دەھام (۲۰۱۲). كار (لېكەر) د زمانى كوردىدە (كورمانجىا ژۆرىن). چاپا ئىككى، ھەولېر: چاپخانەيا جەجى ھاشم.

عەبوزيد، سانيا جەبار (۲۰۱۲). ئەسپىكتىن كارى دكورديا سەريدا. چاپا ئىككى، دھوك: چاپخانەيا خانى.

عەلى، امين، سجادى، علاءالدين، شالى، عبدالله، مصطفى، عزالدين، على امين، فریدون، على امين، نورى (۲۰۱۹). زمان و ئەدەبى كوردى (پۆلا دوازى ئامادىيە). چاپا شەشى، وەزاردەتا پەرورەدى - رېفەبەريا گشتيا پروگرام و چاپەمەنيان.

عەلى، دلبرين عبدوللا (۲۰۱۲). جوداكرنا كارى لېكداى ژ كارى خودان تەواوكرە و بەركار. چاپا ئىككى، دھوك: چاپخانەيا ھەوار.

عەلى، دلبرين عەبدووللا (۲۰۱۷). رېژمىن كارى (راگەھاندىن، مەرجى، فەرمان) د گۆفەرا بەھدنيا زمانى كوردى و زمانى توركىيە ستاندرودا. نامەيا دكتورايى، زاخۆ: فاكۆلتيا زانستين مروفايەتى - زانكۆيا زاخۆ.

كانبى، دلېر سادق (۲۰۱۳). تيۆرى بارگەخستىن و رۆنانى رستە. نامەيا دكتورايى، سۆران: فەكۆلتيا ئادابى - زانكۆيا سۆران.

كۆرى زانبارى كورد، لېژنەى زمان و زانستەكانى (۲۰۱۱). رېژمانى ناخوتنى كوردى، چاپا دوويى، ھەولېر: چاپخانەيا ناراس.

محو، سەگھان ئىبراھىم (۲۰۱۲). جەگھوورپينا پىكېنين رستى د ناخوتنا باژىرى دھوكيدا. نامەيا ماستەرى، دھوك: كۆلېژا ئادابى، زانكۆيا دھوك.

مستەفا، شادىە سالىح (۲۰۱۴). ھەندى لايەنى رېژمانى فەرھەنگى - ئەركى لە زمانى كوردىدا. نامەيا ماستەرى، ھەولېر: كۆلېژا پەرورەدە، زانكۆيا سەلاھەددىن.

مونيب، ئاراز، عەلى، شېرزاد سەبرى (۲۰۱۶). وشەسازى. چاپا ئىككى، ھەولېر: چاپخانەيا ھىقى.